

K.T

Zanîngeha Mêrdîn Artuklûye
Enstîtûya Zimanên Zîndî yê li Tîrkiyeyê
Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî

Projeya Lîsansa Bilind a Bêtez

BER BI PÊNASEYEKE FOKLORE DI KONTEKSTE DE

Leyla IRMAK

13721230

Şêwirmend

Doç. Alk. Dr. Necat KESKÎN

Mêrdîn 2018

NAVEROK

KURTE _____ 3

ÖZET _____ 4

PÊŞGOTIN _____ 5

DESTPÊK

1. Mijara Xebatê _____ 6
2. Armanc û Girîngiya Xebatê _____ 6
3. Rê û Rêbazên Xebatê _____ 6
4. Pirsgirêkên Xebatê _____ 6

BEŞA YEKEM

BER BI PÊNASEYEKE FOLKLORÊ DI KONTEKSTÊ DE _____ 7

ENCAM _____ 23

KURTE

Mijara ve xebate di kontekse de pênaseyên folklore ye û li ser lekolînen ku heta anha hatiye çekirin di derheqa tegîna folklore. Ji ber ku, folklor mijarek balkeş ê, gelek zanyarên en ku beşa wan cuda nê wekî derûnî, mirovnasî, weje, û hwd. li ser folklore xebitîne. Zanyarên folklore bi xwe gelek pênaseyên folklore bikar anîne. Her yeka wan pênaseyan ji bo zelalkirina folklore tevkarî kirêye. Her zanyar pênaseya folklore li gorî beşa xwe bikar anîye. Weke mînak; mirovnas, folklore wekî weje dihesibenin, le zanyarên weje ew wekî çand ravedikin. Ji ber ve yeke jî pênaseyên folklore pir in û cure cure nê. Zanyarên folklore, bi taybetî li ser komkirina û berhevkirina kerese-yên folklore de gelek xebatên giring kirine. Li gorî folklorîstan, çand û folklor bi hevdu re gîredayî ne û ji hevdu naye veqetandin. Pîsporên folklore li ser sê kategorîyên çand wekî; agahdarî, raman û huner hûrbunê ji ber ve yeke jî ew kerese-yên folklore, li gorî konteksa civakî, kuranîya dem û guheztina navîn binav dikan.

Peyvên Sereke: folklore, di kontekste da folklor, pênasa folklore

ÖZET

Bu çalışmanın konusu folklorün tanımları ve şimdiye kadar folklorün tanımı hakkında yapılan çalışmalardır. Folklor ilginç bir konu olduğundan, çalışma alanları; psikoloji, antropoloji, edebiyat vb. farklı olan birçok araştırmacı folklor üzerinde çalışmıştır. Folkloristler de bu konuda birçok tanımlamalara başvurmuştur. Bu tanımlamaların her biri folklorü açıklama konusunda büyük katkı sağlamıştır. Ancak her araştırmacı folklorü kendi uzmanlık alanına göre tanımlamıştır. Örneğin; antropoloji folklorü edebiyat olarak görmekte, edebiyatçılar da folklorü kültür olarak değerlendirmektedir. Folkloristler özellikle folklor malzemelerinin toplanması ve bir araya getirilişi konusunda birçok önemli çalışmalar yapmışlardır. Folkloristlere göre, kültür ve folklor birbirine bağlıdır ve birbirinden ayrılamaz. Folkloristler kültürün üç kategorisi yani; bilgi, düşünce ve sanata odaklanmışlardır bundan dolayı onlar folklorü, sosyal konteks, zamanın derinliği ve orta değişim olarak değerlendirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: folklore, kontekste folklor, folklorün tanımı,

PÊŞGOTÎN

Ev xêbat li ser pênaseyên folklore hatîye amade kirin. Folklor di wejeya hemû zimana û hemû neteweyan de cihekî mezin digre. Ji ber ve yeke jî gelek zanyar li ser zelalkirina pênasêya folklorê hur bûne û gelek xêbat amade kirine. Di wejeya kurdî de folklor mijarek girîng ê, le ji alî teorîye wekî pênaseya folklore kemasiyek heye. Ev xêbata wergare ji bo ve kemasîye hat amade kirin.

Di serî de ez dixwazim sipasiyên xwe ji şêwirmendê projeya min, mamoste Doç. Alk. Dr. Necat KESKÎN peşkeş bikim. Bi rastî ne ji rêbertiya wî bûya, belkî ev proje ew ê serkeftî nebûya.

Di dawiyê de spasîyeke ji dil û can ji hevale jiyana min Fikret IRMAK re bikim ji bo sebr û alîkarîya wi ya heja di pevajoya amedekirina ve projeye de.

DESTPÊK

1. Mijara Xebatê

Mijra ve xebatê di kontekse de pênaseyên folklore ye û li ser lekolînên ku heta anha hatîye çekirin di derheqa tegîna folklore.

2. Armanc û Girîngiya Xebatê

Di wejeya kurdî de folklor wekî zimanên din li cihekî giring digre. Di zimanên din gelek xêbat hatiye çekirin ji bo dîyarkirina pênasêyên folklore. Gelek zanyar ji bo zelalkirina pênasaya folklore xêbîtîne. Le mixabin, ev mijara teorîk ya folklore di zimane kurdî de gem ê ji ber ve yeke armanca ve xêbatê wergera pênasêyên folklore di zimane kurdî de hebe.

3. Rê û Rêbaz

Di ve wergerê de hin ferhengên wekî; glosbe, WQX û hwd. bikar anîn. Dema ku wergera hin peyvên nehat dîtin peyvên nezikî wateya wan bikar anîn an jî ew peyv bi asle xwe hat nivîsandin.

4. Pirsgirêkên Xêbatê

Ferhengên îngîlîzî-kurdî, kurdî-îngîlîzî ne gelek in. Ji ber ve yeke jî hin pirsgirek di wergere de çebû. Wergera hin peyvên nehat dîtin we deme o peyv bi wateya nezik hat wegerandin an jî ew peyv weke asle xwe hat nivîsandin.

BEŞA YEKEM

BER BI PÊNASEYEKE FOLKLORE DI KONTEKSTÊ DE

Pênaseyên folklore bi qasî cureyên çîrokeke navdar pir in û cuda ne. Cudahîyen watenasî û teorîk ji bo ve pîrbun tevkarî kirine. Bi elmanî *Volkskunde*, bi swedî *folkminne*, û bi hindî *lok sabitya* ev giş tenê hin wateye cuda ne ku ji bo yeke jî peyva ingilizî “folklore” nikare hemuyan bi temamî bihewîne.¹ Ew mîna ve yeke ye, mirovnas û xwendakaren wejeya di nav pênasen xwe yen folklore pêşdarazîyên xwe nîşan dan. Bi rastî, ji bo her yeka wan, folklor bûye mijarek biyanî, denge defe ji dur ve xeş ê, tiştên ku bala wan dikişand le bele en ku ne di pêgeha wan debû. Ji bo ve yeke, ji alîkî mirovnas, folklore wekî weje dihesibenin, ji alîye din zanyarên weje ew wekî çand ravedikin². Zanyarên folklore bi xwe pênasêyên en ku yek bi yek ten jimartin³, rastî⁴ û bikêr⁵ bikar tenin, le bele ji alîkî ev hemu jî bo zelalkirina folklore tevkarî kirin, ji alîkî

¹ For a discussion of each of these terms see respectively Gerhard Lutz, *Volkskunde: Ein Handbuch zur Geschichte ihrer Probleme* (Berlin, 1958); Ake Hultkrantz, *General Ethnological Concepts* (Copenhagen, 1960), 243-247; Manne Eriksson, "Problems of Ethnological and Folkloristic Terminology with Regard to Scandinavian Material and Languages," in *Papers of the International Congress of European and Western Ethnology Stockholm 1951*, ed. Sigurd Erixon (Stockholm, 1955), 37-40; Trilochan Pande, "The Concept of Folklore in India and Pakistan," *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*, 59 (1963), 25-30. For a general survey of this problem see Elisee Legros, *Sur les noms et les tendances du folklore* (Liege, 1962).

² Compare, for example, the definitions of Melville J. Herskovits and William R. Bascom with those of Aurelio Espinosa and MacEdward Leach in *The Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*, ed. Maria Leach and Jerome Fried (New York, 1949), 398-400.

³ William Thoms, "Folklore," in *The Study of Folklore*, ed. Alan Dundes (Englewood Cliffs, N.J., 1965), 5; Alan Dundes, "What Is Folklore?" in *The Study of Folklore*, I-3; Samuel P. Bayard, "The Materials of Folklore," *JOURNAL OF AMERICAN FOLKLORE*, 66 (1953), 9-10.

⁴ Benjamin A. Botkin, *A Treasury of American Folklore* (New York, 1944), xxi; Francis Lee Utley, "A Definition of Folklore," in *Our Living Traditions: An Introduction to American Folklore*, ed. Tristram P. Coffin (New York, 1968), 3-14.

⁵ Francis Lee Utley, "Folk Literature: An Operational Definition," *Journal Of American Folklore*, 74 (1961), 193-206. Reprinted in Dundes, *The Study of Folklore* 7-24

din jî, mijara giring yanî; îzoleya ev benda e ku henek û mîtolojî, lebat û çîrok, cil û muzîk din a yekem kategoriya agahdariye ye.

Astengên ku ji bo pênasîya folklore hat kişandin hemu resên û rast in. Ev asteng ji xwezayîya folklore pekten û ji dîroka peşketina ramane yê. Pênasêyên folklorê ewil, di bin ewra mija spehî de maye û bi fikra kevn ya navder a ku Thoms digeriya ku biguhere, di hej de maye. Teqezî di wan penasan krîtera materyale tiştên bere, beravîti an jî komkirina berhevkirin û hêsanîya xelke, e ku ji bo folklorê berfireh û ne bingehîn e. Wekî mînak temene stranêk, we bi awakî kronolojîk sazîke; nasnameya hunermend we bi awakî dîrokî taswîr dîke, pardarîtiya we strane bi koma taybet ve bi awakî civakî rave dîke. Heryeka wan faktorên, xwedîye giringahîyek bi wateyî û bi şîroveyî ye, le yek ji wan jî strane wekî folklorê ravenake. Ji ber ve yeke, di seretayîya pênasîya folklorê Thoms, rêbazên ku adet, merasîm, çîvanok, kilam, methelok, hwd. anîye ber hevdu ne bingehîn ê û dikare tene bibe çarçeviyêk kevn ji bo peşketina dîsîplîna zanîstî e ku li ser wan lehûrbûye.

Ceribandîna paşî ji bo sazîkirina pênasîya e ku ev hemu cureyên dîyarde di konteksta xwe de bigre, di xwezaya folklorê de bi astengek esasî rast ten. Ji ber ku afirandîna jîngeha tabî û çarçeviya çandî ji bo hebûna wan ne pewîst ê, ji alîkî din jî, teşeyên folklorê, wekî mentîfacts [tiştên di serê mirov de] û artîfacts [tiştê bi destê mirovan hatibin çêkirin-çêkirî] superorganîk in.⁶ Dibe ku agahîya serborî ji bo şîrovekirina kerese-yên analîtîk bingehîn be, le yek ji wan jî ji bo hebûna cureyên folklorê ne sereke yê. Çîrokan û stranên dikare medya biguherîne, ji sînoyên ziman derbas bike, ji çandekî here çandekî din, û dîsa jî şopên wekhev biparese ji bo ku em di hemu guhertoyên wan de yeknasîya navendî nas bikin. Tiştên hunera folklorê dikare bikarhênerên xwe ragirte û heta dikare hebûna xwe berdewam bike gava ku çanda wan bi temamî ji hole rabe, ji ber ku ew rizgarîyên demen borî ne. Sazbendeke folklorê, dikare anha kare xwe bike di tv de û li ber milyonan mirovan, bi awayêk şebaz û rêbaz e ku stran û lîstika wî di nav koma biçûk nezîk dîke, herwiha hunera wî, wî ji çembera civakî derdixe. Bi kurtî, kerese-yên folklorê livber, manîpulatîf û navçandî ye.

Ji alîkî din jî, ji ber ku folklor parçeyêk bingehîya çanda ye, ew dîyardeyêk pir organîk ê. Her veqatandeya çîrok, stran an jî pevker ji cîh, wext û civata wan guherînên çawanî di wan de

⁶ For a discussion of the implications of the concept of the superorganic see David Bidney, *Theoretical Anthropology* (New York, 1953), 129-131.

şanî dide. Çarçeva civatî, nehirandina çandî, rewşa retorîk, û hevînşana mirov guherbarên ku di di nivîsa sazî û nivîsên berhema devkî, muzîkal an jî plastîk cudahîyên tevel diafirenîn. Guhdar bi xwe, zarok an jî mezin, zilam an jî jin, civatêk bi cih an jî komek lihevraştatî bandora wan li ser cureya şewaza folklore û rêbaza peşkeşî heye⁷ Ya baştir, kategorîya çîrokên pexşan di şewazên cuda, piranî giredayî niherandina çandî li ser çîroka û polînkirina kevneşopîya devkî ya niştecihî ye. Jiber ve yeke, di pevaşoya belawbûna ji çandekî û ya dine, dibe ku çîrokan kategorîya peywendîya jî derbas dike û dibe ku eynî çîrok ji bo komalayek bibe efsane û ji bo yan din ji bibe MARCHEN. We gave, pirsra çîroka kategorîya gelempera rast bewate ye, ji ber ku ew ne giredayîye tu cureyên bingehîn a xweser in le giredayîye niherandina çandîye ne. Di dawî de, ne wek wejeya nivîsî, muzîk, huner, nivîsên folklor gelek caran bi alîkarîya mirovên cuda ten peşkeş kirin. Rewşa peşkeşkirine, di analîza dawî de, ji bo nivîsê berdest çarçaveyak giring ê. Pispore behremendiya taybet an jî hunermend, di wexta gotar da meda wi, u bersivên guhdara li ser çîrok an jî strana wî bandor dike.

Herweha, penasên folklore, ji mecburî bi mijara dubendîya bingehîn û bi cîhkirina materyalên folklore di dimên cuda û heta beravajî daketin. Ji devla ve cudahîye, ew mimkin ê ku sê tegîne bingeha mijar ji hev derxin, li gorî ve folklor yek ji wan sisêyan e; agahdarîya mezin (body of knowledge), awaya raman, an jî cureyêk huner ê. Ev kategorî bi temamî bi hevdu re ne taybet in. Gelek cara cudatîya din nav wan ne meseleya derunîye ye le meseleya giringîye ye, wek mînak; bala li ser agahdarîye û raman te wateya kirpa li ser bergeha materyala û bertîla wan, herçiqas li ser hunere zarava dixe forman û peywendîya medya. Le bele, ev her sê celeb xwedîye hîpotezên cuda nê, di derhaqa folklore de giredayî gelek teorîye û dawîye de jî dibe sebaba rexa lekolîna guharbar.

Le bele, ji ber ku agahdarî, raman û huner kategorîya berfireha çandî ye, pisporen folklore bi taybetî li ser derxistina mijara xwe ji yeksan dîyarde ya din lehur bûne. Ji bo ve armance, wan materyalên folklore li gorî çarçaveya civatî, kuranîya wext û guheztina wan binav kirin. Herweha, folklor be komalayek avahî naye hesibandin. Ew ne dîyardeyek sui generis e. Çawa be ravekirin jî, hebuna folklore geradayî çarçaveya civatî e ku dibe bi komalaye erdnegarî, zimannasî, çandeyî an jî karbendî be. Ya zedetir jî, di aşa wext de reqsandin pewîst ê. Dibe ku

⁷ See Linda Degh, "Some Questions of the Social Function of Story-telling," *Acta Ethnographica*, 6 (1957 (1957))

folklor “şeraba kevn di şuşeya nû de”⁸ û wekî din “şeraba nû di şuşeya kevn de” le bele gem caran “şeraba nû di şuşeya nû” hatiye femkirin. Di dawî de, ew pewîst ê ku hine be ji bi alîkarîya guheztina devkî din a wext de derbas be.

Usa jî, pisporên folklore, pênasêyên xwe ji alîkî li gorî koma gihanekên di navbera çarçeveya civatî, kuranîya wext, û guheztina hawirdor ji alîkî din jî tegîna folklore wekî agahdarîyêk mezin (a body of knowledge) awayîya raman û cureya huner sazkin, wek ku di tabloya (table) hatîye şanî kirin:

	Çarçeveya Civatî	Kuranîya Dem	Hawirdora Guheztin
Agahdarî	Xwedîtîya hevpar	Dema borî	Devkî an jî texlîdî
Raman	Sembola komdarî	Bermayî	Devkî
Huner	Afirandina an jî ji nuvde Afirandina hevpar	Dema borî	Devkî an jî texlîdî

Bijartina sê cureyan gihanekên di navbera çarçeveya civatî û folklore; xwedîtî, simbol û afirandin an jî ji nuvde afirandin. Seretayî, şirovayîya resen a merca folklore pewendîya cureya awil saz dike. Li gori ve, folklor “hînbûna mirov e”⁹, ’zanyarîya mirov, agahdarîya mirov”¹⁰, an jî zadetir ‘zanin, pisporî, agahdarî an jî alimandina xelk e”¹¹. Ve nerîna folklore ku wekî zanina

⁸ Botkin, xxi-xxii

⁹ Charlotte Sophia Burne, *The Handbook of Folklore* (London, 1931), I.

¹⁰ Y. M. Sokolov, *Russian Folklore* (New York, 1950), i.

¹¹ Ralph Steele Boggs, "Folklore: Materials, Science, Art," *Folklore Americas*, 3 (1943), i.

ji alî hemu komalaya hatîye parvekirin, di pratîke de û di teorîye de, serî li astên cure ên xwedîtiya gelemper dide. Yekemîn, folklor dikare di civate de bibe agahdarîya hemu. Ji ber ku di civate de haye ne endamek jî, ji hemu bergehane tine, di ve wate de dive ku folklor li ser agahdarîya komdarî sazkerinêk razberîye ji ber ku ew bi gelek kesan, “bi hemu tevger û bawerîyên mirovan hatîye parastîn”¹².

Duyem, û beramber, folklor hatîye hesibandin ku tene agahdarî bi her endamen kome te parvekirin. Ev penas di agahdarîye de tiştên veşartî en ku di civate de tene pisporên bijartî radigihîşe ji devre dihele, ji ber ku ew cîhe folklore teng dike û tene dike “agahdarîya navdar”¹³. Di ve wate de, folklor “xwedîtiya hevpar”¹⁴ resen a civate ye. Seyemîn, ev zanina hevpara rastîn dikare be bas kirin ji alî komale e ku di nav “çalakîya bihevne” wekî ku Frazer qal dike¹⁵, cejn, edet û merasîmên gelemperî en ku her endamen komele beşdar dibe. Di dawîye de, folklor dikare bi edet u çavderîyên ku her mirov di nav xaniye wi a taybet lihevkirine, be sînor kirin, welew ku mirovên di civate de wan bi cîh anîbe jî. Her weha ev şiroveya dawî di teorîke de mimkin be jî, tu penas pegeha folklore bi awayekî teng sînor nekirîye.

Sazkerina koma gihanekên duyemîn di navbera folklore û çarçeveya civatî, li ser teorîya peresendî ya brîtanî û mirovnasîya civaknasîya ferensî hatîye çekirin. Li gorî ve jî, folklor ramana komdarî û spontane [ji ber xwe] nîşan dike, wekî ku Andre Varagnac pênasa xwe ravekir: "Le folklore, ce sont des croyances collectives sans doctrine, des pratiques collectives sans theori"¹⁶. Di ve wate de, edet, tevger, merasîmên rast û çavderîyên din temsîlên ramane ku wan kiş dike. Di çarçeveya pênasa folklore de ponjina ramana komdari xwedîye gelek wateyan ê. Yekem ew, ramana berûmet ku ji alî nîşanên mirovatî, ramane miravan tevger kem nîşan dide¹⁷. Duyem, ew te wateya fikren taybet en mirove prîmîtîv, ji ber ku ew ji alî pisporên folklor û mirovnasîyên ewil ve hatîne gihiştin. Edwin Sidney Hartland, weke mînak, kevneşopî, mijara zanîsta çîvanoke wekî tevahîya hemû derunîya mirove prîmîtîv bas dike¹⁸. Di ve wate de,

¹² James G. Frazer, *Folklore in the Old Testament*, vol. i (London, 1919), vii.

¹³ Espinosa, 399.

¹⁴ Bayard, 8

¹⁵ Frazer, vii..

¹⁶ Andre Varagnac, *Difinition du Folklore* (Paris, 1938), 18

¹⁷ Boggs, i.

¹⁸ Edwin Sidney Hartland, *The Science of Fairy Tales* (London, 1891), 34.

folklor derbirina derunîya mirove ewil e, ji ber ku ew bi beşa bîrnasî, ol, zanîst an jî dîrok pedadikeve.

Hemû dirûvên raman di folkloro mirovan de bi temamî te teswîr kirin. Di derheqa têngîna fikra taybetî ji alî Lêvi-Bruhl wekî “teswîra hevpar” hat saz kirin. Folklor, wek berahîyên civatîya din, nîşana ramana ve taybetîye yê. Ew basa veşartîya taybet dîke e ku di ragirtina xwe ya tebî û rastîya civatî de mentalîta [e di heş de] prîmîtîv binavdîke. Herçiqas teorîyên Lêvi-Bruhl êdî be guman neye pejirandin jî, ew hîn jî wekî bingehek ji bo tesewir kirina folkloro te qebulkirin, wek kû di Joseph Rysan hatîye qal kirin, “folklor, li alî koma civatî de, dikare be teswîr kirin wekî komdarîya razber ê hesên seretayî wekî saw, tirs, kîn, rêz û xwestin”¹⁹.

Wexta ku Rebaza gelemper û civatî wekî huner di pênasî folkloro de te nerîtandin, şewîrin/referans taybetî afirandina wejeya folkloro tê çekirin. Bona ve yeke dû têngîna hat saz kirin: afirandina hevpar û ji nû ve afirandin [recreation]. Yekem, -e kû li emerîka parêzgara wî a seretayî Francis Gummere – tê ve wateye ku stranên gelerî, bi taybetî kilam, berhemên afirandine komdarî nê²⁰. Ev têngîna pir kevn, ne wi qas gewc e kû Miss Louise Pound dixwaze ku em je bawer bikin²¹. Herweha nerîtandina taybet di orijîna kilama de pir gumanbar be jî, fahm kirina ve pevajo bi gîredayî cureyên folkloro mimkin ê. Paul Bohannon basa afirandina komdarî dîke di nîşana gopal û tiştên din. Gelek endamên kome, di nav de mirovnaşî bi xwe jî tedeye, ji bo kêsîmandina perçeyên dar tevkarî kirine²². Hin mirovên agahî didin min, bestekarên stranên ji başare Benin, Midwestern Nigeria, mukir hatin kû, û be sehkirina astengên teorîk e kû zor dîde li ser me, ew bi piranî strana tene çedikirin, le bele koma stranbejên hata ku giş je dilxweş bin li ser tevda dixebitîn. Le bele, anha têngîna afirandina hevpar bi temamî ji hemu pênasî folkloro bi alîkarîya têngîna hevpara afirandina ji nu ve, hat veqetandin. Archer Taylor, wek mînak, têngîna eşkere tevli pênasî xweya folkloro kir²³. Bi rastî, ev pevajo di têngîna guheztina devkî û nivîse guhêrbarî de tê peşkeş kirin. Têngîna afirandina nû ji afirandine cude ye ji alî domaniya gava afirandine. Taybetîya sereke ya folkloro eynî dimene: hunera devkî kurtayîya hemu afirandina civatek ê. Bi rastî, dema kû ev bawerî bu pîrs gerek, têngîna afirandina tebat tê naskirin. Li gorî ve

¹⁹ Joseph Rysan, "Is Our Civilization Able to Create a New Folklore ?" South Atlantic Bulletin, 18 (1952), IO.

²⁰ Francis B. Gummere, The Popular Ballad (New York, 1908)

²¹ Louise Pound, Poetic Origins and the Ballad (New York, 1921)

²² Paul Bohannon, "Artist and Critic in an African Society," in The Artist in Tribal Society, ed. Marian W. Smith (New York, 1961), 85-94.

²³ Archer Taylor, "Folklore," Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend, I, 402.

yeke, reaksiyona guhdara bi qasî xeyale çalak e hunermende geleri parçeyêk kiryara afirandine yê²⁴.

Di Têgîn afirandina nu ya hevpar, navbera folklore û faktora duyem, kuranîya dem de giredanêk heye. Zexmîya materyalan di belawbûne di nav çandekî “ji binaçeyek mîrat maye binaçeyeka din”²⁵. Ji bo pênasana nîşanên folklore bûye pîyana eşkere. Ji bo Thomson “fikra kevneşopî ji bo hemu tiştên di nav tegîna folklore pîyan ê”²⁶. Le bele li gorî ve ponjîne di kevneşopî de tu nuçe nikare çebe, û heke ku çebe ew dîsa dive ku herî kem çend binaçe di deve mirovan be²⁷. Ev tegîna folklore, di pênasana orîjînal ya Thomson hebû û bi alîkarîya pisporên folklore heta ve deme berdawam kir. Francis Utley, e ku di “*funk and wagnalls Standard dictionary of folklore, mythology and legend*” de analîzêk bergeh çekirîye, tegîna heyvaza mezin ya “kevneşopî” dît ku ew bi tegînên din naye guhertin²⁸. Fikra gevneşopî, folklore him wekî agahî (pisporîya berî) û him jî wekî huner (stranen kevn û çîrok) nîşan dide. Di derheqa raman û bawerîyan de, kuranîya dema nezîk folklore pir bi peş dibe. Wekî ku di teorîyên Edward Tylor²⁹ û Andrew Land³⁰ te baskirin ev materyal wekî “bermayîn” te binavkirin. Di ve derheqe de, “folklor” tene ew têgîn di çande de kû di qonaxên bere en peşketina mirova da xwedî qîmetêk bîngêhîne û him jî li guhertînen wext de mane û bû “fosîla zindî”³¹ an ji di nav beşên civatî e kû ronahîya medenîyete pir kem rakirine.

Di nav her se hemana de, di pênasîyên folklore de herî domandin belawbûna navîn ê. Hema hema jî serî de, herî pejirandina karakterîska folklore heger ku wekî agahî, raman an jî, huner te famkirin belawbûna bi awakî devkî ye. Ji bo ku tiştêk wekî folklor be binavkirin, pewîstîya sereke belawbûna bi awayekî devkî û derbasbûnê ew jî yekî hata yekî din be alîkariya tiştên nivîskirî. Wexta ku forma dîtbar, muzîkal an jî kînetîk ten hesibandin, dibe ku belawbûnî bi

²⁴ See C. W. von Sydow, *Selected Papers on Folklore*, ed. Laurits Bodker (Copenhagen, 1948), 11-43; Walter Anderson, *Kaiser und Abt, die Geschichte eines Schwanks*, FFC No. 42 (Helsinki, 1923), 397-403

²⁵ Boggs, I.

²⁶ Stith Thompson, "Folklore at Midcentury," *Midwest Folklore*, i (1951), ii

²⁷ Richard M. Dorson, *Bloodstoppers and Bearwalkers: Folk Traditions of the Upper Peninsula* (Cambridge, Mass., 1952), 7.

²⁸ Utley, "Folk Literature: An Operational Definition," 193

²⁹ *The Origins of Culture*, paperback edition, vol. i (New York, 1958), 70-159

³⁰ "Introduction," in *Grimm's Household Tales*, vol. i, trans., Margaret Hunt (London, 1884), xi-lxxv.

³¹ Charles Francis Potter, "Folklore," *Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*, 401.

alîkarîya texlîd çedibe³². Peşbînîya sereke ew e ku ev awahîya belawbûna taybet, di nav materyalên hin taybetmendîyên cuda e ku wunda bûne eyan dike. Di ve wate de, folklor wekî dîsîplînêk di gotina Marshall McLuhan de hat qebûl kirin ku “navîn peyam e.”³³

Pîvana gevneşopîya devkî bûye sengera dawîya a zanyarên folklore di parastina taybetmendîya materyalên wan. Dema ku teorîyên li ser afirandina hevpar kumîşîn û doktrîna rizgarî ji holê rabûn, zanyaran li ser fikra ku “hunera devkî”, “tiştên be kayd kirî” û wejeya bi “devkî balawbûyi”³⁴. Ev tegîna folklore, ji alî him mirovnasan e kû di civatên nexwende dixebitin û him jî ji alî zanyarên wejeye e ku we wekî cudehîyêk kerhatî didîtin ji bo veqetandina folklore jî wejeye, hat pejirandin. Herweha zanyarên folklore bawerîya xwe pe anîne kû safîtîya ve belavbunîye piranî hat hilweşandin ji alî nivîsên wejeye, ji bo pênasaya materyalan wekî folklore standarta dawî bi alîkarîya medyaya devkî, heta bi careke ji belawbûna rastîn ê .

Her çikas ew navdar be jî, krîtera belawbûna navîn îzah nekirîye ku folklor çîye; ew tene li ser teşeya belavbûne vegotinêk çawanî pêk anî. Ya baştir, pênasîyên wiha li ser folklore çarçevaya beri hata afirandin dide qabul kirin. Ji devla ku ew ravebikin, wan guncawên mîsoger li ser ku folklor dive ku çawa be, saz kirin. Ev ceribandîna ji bo lihevanîna romantîk û nêztedayîna serborî di gara de lekolîna zanîstî sekinandin û hinekî berpirsîyarîna ji ber ku, dîsîplînen din di wexta sedsala nozdehan da peşkeşînek kiribe jî, folklor hine jî ji eşa ku mezin dibe dişene.

Ew hîne jî pewîst ê ku be pîrsin, “ew çîye ku bi awakî devkî bikar tene û di dem de te guheztin di nav hebuna civatek tevel?” Ev pîrsa retorîk, rexek çewt e ku ceribandînen ji bo ravekirina folklore cuda şanî dide. Wan li pey reyêk bûn ku folklore tiştêk statîk, berbiçav binav bikin. Di nav pênasîyên ku yek bi yek kare be jimartîna listayên tişte hene, le pênasîyên navdar folklore wekî huner, agahdarî, û bawerî dibene. Bi rastî, ew ne yek ji wane ji û tevda giş ê. Di folklore de agahdarî heye, ew biweje a raman e, le bele bihevre jî ew dîyardeyêk tene ye e ku mirov nîkare di nav van kategorîya bih bike.

³² Boggs, I

³³ Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*, paperback edition (New York, 1964), 23-39.

³⁴ See Bascom, "Verbal Art," *JOURNAL OF AMERICAN FOLKLORE*, 68 (1955), 245-252; Elli Kaija Kingis-Maranda, "The Concept of Folklore," *Midwest Folklore*, 13 (1963), 85; Utley, "Folk Literature: An Operational Definition," 204.

Ji bo tegihîştina taybetmendîya folklore, ewil ew pewîst ê ku nerîna xwe ya li ser ve mijare bighere. Hata niha, gelek pênas folklore wekî komkirina tiştan hesibandî ye. Ew dibe ku bibe çîrok, aheng, bawerî, an jî tiştên bawerî. Hemu van tiştan berhemên tamam kirî an jî fikrên hatine baskirin; komkirina wan mimkin ê. Bi rastî ev taybetîya dawî ji destpêka we hata anha di bingehîya beşa resen a lekolîna folklore de ye. Ji bo komkirina tiştan ji çarçevaya wan a rastin razberkirinêk metodolojîk pewîst ê. Beguman ev dikare be çekirin, piranî ew ji bo armancên lekolîne bingehîn e. Le bele, ev razberkirin tene metodolojîk e û dive ku bi hebûna wan e resen neye tevlihevkin. Ji xencî ve yeke, hemû pênasêyên folklore di bingehina ev tiştên razberkirin de ji bo gişa dibe sedema parçeya xelet. Ji bo ravekirina folklore, lekolîna dîyarde wekî hebûna wan ew pewîst ê. Di çarçevaya wan a çandî, folklor ne berhevkirina tiştê ye, le bi rastî pevojoyêk ragidandîne ye.

Ew dive ku be îzah kirin, ev tegîna folklore bi esasî ji nerînên beri wekî pevajoyêk cuda ye. Lehubunîya li ser belawbunîya zindî, guherandin û nivîse cuda, nerînen wiha heyva di navbera pevajo û tiştan didomene³⁵. Ew li ser belawbunîya tiştên di dem û civate disekinin û re didin ji bo cudabunîyêk metodolojîk û teorîk di navbera çîrokbejan û çîrokên wan. Ev nerînên folklore bi aqilmendî te rastandin, ji ber ku piştî cudahîyêk di navbera mirov û stranên wî, zarok û listîkên wî heye. Le bele, giringiha mezin li ser rewşa serborîya çîrokan, stranên û methelokan e ku ji fonksiyonalîzma Malinowski di “binyadnasîya axaftina” Hymes hat perisandin, alîkarî me kir ne tene em bişuxulin le em folklore di çarçevaya we de folklore ravebikin³⁶. Ê di ve çarçeve de, e ku dorhela rastî ya hemu şeklên folklore ye, di navbera pevajoyan û berhemên heyv tine. Vebejin çîrok ê, ji ber ve yeke çîrokbej, çîroke wî, û guhdare wî bi hevdu giredayîne wekî hemanên dayîm e ku buyera ragihandine ye.

Folklor bandorêk ku di we deme de çebûye. Ew bandorêk hunerî ye. Ew di konteksta xwe de afirandinî û bersiva hunerî digre, ew herdu jî di şikle hunerî de hatine qebl kirin. Di we wate de folklor bi alîkarîya hunera medya axaftinêk civakî ye û ji awayên axaftinên din û ji nîşandek

³⁵ See for example Francis Lee Utley, "The Study of Folk Literature: Its Scope and Use," *JOURNAL OF AMERICAN FOLKLORE*, 71 (1958), 139; Roger D. Abrahams, "Folklore in Culture: Notes toward an Analytical Method," *Texas Studies in Literature and Language*, 5 (1963), 102; Kenneth S. Goldstein, "Experimental Folklore: Laboratory vs. Field," in *Folklore International: Essays in Traditional Literature, Belief, and Custom in Honor of Wayland Debs Hand*, ed. D. K. Wilgus and Carol Sommer (Hatboro,

³⁶ Dell Hymes, "The Ethnography of Speaking," in *Anthropology and Human Behavior*, ed. Thomas Gladwin and William C. Sturtevant (Washington, D.C., 1962), 15-53.

cuda ye. Ev cudatî bi koma civîna çandî, te nasîn û qebulkirin ji alî hemû endamên kom, e ku folklore ji ragihandina nehunerî veqitenin. Bi cûrekî mayin bêjin, pênsa folklore ne tene sazkirina analîtîk ê, giredayî tiştên kotebera derperîn û girtina nava xwe ; le bele, ew bingehîyêk çandî û civakîye. Folklor ne tişteke ku yek bixwaze çebike, ew pevajoyêk rastbîn, hunerî û ragihandine ye³⁷. Cihe civîna, e ku sînorên di navbera folklor û ne folklor nîşan dike di nivîsa û çerçeveya şeklan de ye, ji bo bikaranina se astên Dundes ji bo analîza folklore di hinek şekla tegez³⁸.

Nîşanên nivîsi, e ku folklore wekî cureyêk taybet a ragihandine vediqetene awaye destpek û xelasa çîrok, stranan û sazîya bandor e ku di navber de çedibe. Destpek û girtina awayên buyeran binavdike di navbera wan de girtî wekî kategorîya tevel ya dîrok, bi ratîye neye tevlihevkirin. Wekî ku çîrokbej Ashtanti bi eşkere dibeje, ”bi rastî me nedixwest wiha bejin” bi nîşankirina xwezaya xeyalî ya çîroka.³⁹ Le bele çîroka bi axaftina giring ne giredayîye wekî fantezî bi rastî giredayîye.⁴⁰ Folklorîstîk dirokîya çîrok, wekî efsane, dîsa jî bi awakî fermî jî salnameyêk buyeran cuda ye. Ev qirên, wekî hatîye qebulkirin, lekolinêk betir dive. Le bele, “weki ku di nav çîvanokêk” biweja ku kengî ku rastî gelwaza bandoran di dîroka hunerî dubare dike mirovan bikar tene, hişara çîvanoka taybet nîşan dide. Hem jî, cureyên din wekî metholek û mamik, ji axaftina rojane e ku te guhertin, xwedîya hevoknasî û watenasîya cuda ye. Ji xencî ve yeke, ev şeklên hunerî bi awakî çandî kategorîya ragihandine te nasîn. Nawe wan a taybet an jî rastandina gewşîn e heye ku wan ji hevdu û ji awayên din e axaftina civatî vediqetine, bi nîşankirina hişara çandî ya karakterîk wan a tene

Dibe ku her yeka wan şeklan xwedîye nivîsa cuda ya çawanî e ku wan ragihandinen din vediqetene. Ew dibe axaftina rîtmîk, dengên muzîkî, melodîya pe re desene rengîn be. Di tişteki de, ji bo huneran ev niqaşêk rezerve ye. Li gorî ve yeke, peyam wekî hunerî naye hesibandin ji ber ku ew xwedî wan çawanîyan ê, le bele ew taybetîyên nivîsiye ne en ku wekî nîşandekan dixebite ji bo diyarkirina we wekî hunerî. Ji ber ku şeklên folklore piranî di nav awayên din ya axaftina civatî de belav buye, ji bo wan, nîşanên nivîsiyên wiha pewîst ê ji bo hîlbijartina wan û

³⁷George M. Foster, "Folklore," Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, I, 399.

³⁸Alan Dundes, "Text, Texture and Context," Southern Folklore Quarterly, 28 (1964), 251-265

³⁹R. S. Rattray, Akan-Ashanti Folk-Tales (Oxford, 1930), x.

⁴⁰As defined by William Bascom, "The Forms of Folklore: Prose Narratives," JOURNAL OF AMERICAN FOLKLORE, 78 (1965), 3-2

berbestkirina xeletî femkirin li ser tiştên ne ew in. Ji bo ve yeke, axaftina cuda wekî ezberî ji bo vebejina çîrok pewîst ê, û dibe ku di naveroka gotina methelok di aheng de guhertînek hebe.⁴¹

Di dawî de, civînên navêrok e ku folklore bi cîh dike hene. Ew pênasêyên li gorî dem, cîh û komelaya ku bandorên folklore te de çedibin “ji bo her tiştî demsalek heye û ji bo her armanca demek heye”.(Eccles 3:1) dibe ku çîrokan di nav roje de li markete, firoşgehe, û li kolane de ; an jî di şeva de li meydana gund, dûkan, û qehwexaneyan de te gotin. Stran û muzîk di rewşên din de te peşkeşkirin. Le bele ev pênasan xwedîye vatinîye dinin wekî ku folklore di çakîyên merasîm û pişûye de sînor kirin, hem jî ew di çandede hunere jî nehunere vedîqetene, wekî din ji bo folklore di çandede dem, cîh û ked ve qem bimana. Lema jî, ew cîh, cîhanî û pênasî cîvatî peyda dike.

Ev nîşanên ragihandine ya folklore di her sê asta de tune; nivîs, avahî û çarçeva. Pênasî axaftina civakî wekî folklore ji alî mirovên ku çîrokan, stranan dibejin, li muzîk dixin û wene boyax dikin dibe ku di tene yek an ji her sêseyan de ye. Jî xwe, ji bo wan folklor baş ravekirina kategorîya çandî ye.

Her çiqas folklor li gorî axaftina civatî û medyaya ragihandîne kategorîyêk cuda be jî, ji alî çande wekî tegîna cuda naye dîtin. Bi rastî, sistema kognîtîf, dibe ku şeklên folklore wek kategorîyên serbest wekî dîrok, qevneşopî, dans, muzîk, lîstîk û çîrokan ten kategorî kirin. Sedema ji bo kategorîkirine di ragihandina folklore bi xwe ji bingehîn ê. Folklor, wekî hunere din, cureya sembolîk a bandoreyî. Şeklên folklore xwedîye wateya sembolîk ê ku ji bergeha eşkere ya nivîs, melodiya û berhama taybet zedetir ê. Avahîya hevoknasî û watenasî ya nivîse, riya taybet a peşkeşkirine û dem û cîh e ku bandor te deçedibin, xwedîye wateya sembolîk ê ji bo ku nivîs bixwe dikare bijmere. Di dawî de, ew pir mimkin ê ku di kategorîyan wan e wan materyalên mirov e wekî kategorî bikar bene ne şekla awahî sembolik le referansa we. Efsane, wekî mînak, piranî salnameya rastîye teswîr dike, çîroka xeyalî rastîyêk olî sembol dike, gelemşe rastîyek since ravedike. Pênasêk, li gorî wan referansa, wan wekî dîrok, ol, û etîk dihesibene. Le

⁴¹ See George Herzog and Charles G. Blooah, *Jabo Proverbs from Liberia: Maxims in the Life of a Native Tribe*

bele, heke awaye çandî ya ragihandine ji bo pênasê mifte ye, duvre jî şeklên giş di eynî pevajoya folklore gihanekên cuda ne.

Rêdana ji bo cudahîyêk pêkan di navbera taksonomîya û tevgera etîk dîyar dike kû, di mînaka mîsoger, pênasê folklore di naveroka xwe de giredayî rêbazên ragihandine û ne giredayî tegîna çandîya taybet ya wan. Dibe kû derbasbûnîyêk hebe di navbera niherîna analîtîk e kû bi çavnerîye, û paçveya hindur e kû ji tevlîbune pêk ten, le bele, ji bo armanca sepana derbasî çandî ye ve pênasê analîtîk niherandina li materyale dive kû peşkîya metodolojîk hebe.

Anegorî we yeke, pejîrandina cudahîya pêkan di navbera analîtîk û niherandina çandî di derheqa pevajoya axaftina civakî rê dide pêşketina pêgeha folklore li ser sînorên kû bi tegîna hunera devkî ser de pêk hatiye. Wekî pevajoyêk hunerî, folklor dibe di her civakîya navîn be dîtîn: muzîkî, dîtbarî, kînetîk, an jî şano. Bi awaya teorîk, çekirina pevgihaştina razber di navbera melodîyan, maskêyan û çîroka wan, ji bo mirovan bi xwe ne pêwîst ê. Ji nehirandina çandî, ew dibe ku bibe veqetandinek baş ya dîyardeya e ji hevdu aza û di rewşa wek hev jî tune ye. Bikêrhatî ragirtina çandî ya çawanîya wan e taybetîn e ku bi şeklên ragihandîne din giredayîye wekî denge medya, lebat û vîzyon. Hemana rîtm denge mirova dike muzîk, lebat û nîşandeke ru dike reks, û tiştê dike peyker. Ji ber ve yeke, ew bi gewhera xweyî pir ragihandina hunerî ye. Zedetir jî, ew ji alî mirovan ten hesabandin, ji ber ku di çand de naveroka eşkere ya wext û cîh heye en ku wan çalakîyan pêtivî. Ji alî muzîk û reks, veqetandina wan ji ragihandina ne hunerî ne pêwîst ê. Çawanîya wan e hunerî ji bo hebuna wan gingehîn û esasî ye. Le bele, ji bo bijartina wan medya wekî folklore hin pêwîstî heye. Bandora bijartina e bibûya naveroka civakîya taybet a folklore.

Wekî pevajoya ragihandine, di folklore de jî sînora civakî heye, yanî koma biçuk. Ev naveroka taybetîya folklore ye. Tegîna koma biçuk, e ku di sala pencîya nav civaknasan de navder bu, ji alî pisporên folklore hat qevaztin, en ku peyva “folk” a spehîtir û kevn ecibandin.⁴² Ji ber ku, li emêrika bi kemî, wateya marjînalî û rewşa ekonomîyacivakî ya nizm e ku careke bi peyva “folk” hatibu giredandin edî hat terikandin⁴³, tegîna “folk” hema hema bû pevybenda bi çend tegîna. Komêk “çend mirovên en ku tekîliya wan bi hev re heye, piranî ji dema kin zedetir û

⁴² For a critical survey of these studies see Robert T. Golembiewski, *The Small Group: An Analysis of Research Concepts and Operations* (Chicago, 1962).

⁴³ See Boggs, i-8; Kenneth W. and Mary W. Clarke, *Introducing Folklore* (New York, 1963), i; Dundes, "The American Concept of Folklore," *Journal of the Folklore Institute*, 3 (1966), 229-233.

en ku hindik bin ji bo kû yek ji wan bi en din re tekeve tekîlîye, ne bi alîkarîya yekî din le bi yeko yek⁴⁴. Komêk dibe ku bibe malbatêk, çeteya kolonêk, karbendên fabrîkaye, en gundekî, an jî en eşîreke. Ewane komen civakî yen rêz û çawanîyen cuda ne, le giştîyên wan taybetmendîya komek e pergeha biçuktir an jî mezintir şanî dide. Ji bo ku kiryara folklorîstîk çebe, du rewşên civakî pêwîst in: him hunermend û him jî guhdar dive ku di eynî rewşe de bin û bibin perçeyêk koma referansa eynî. Ev dîyar dike ku ragihandina folklore di rewşa ku e mirovan yeko yek li hev rast ten û bi hevdu re dikevin tekîlîye çedibe.

Bîranîn di ve babete de pêwîst e dema ku mijara weje an jî şewaza muzîkî bi heremî, netewî, an jî navnetewî be zanin jî, hebûna we ya rast bi rewşa koma biçuk ve giredayî ye. Di ve rewşe de çîrokbejan guhdare xwe nas dike û bi taybetî bi wan giredide, û guhdaran jî hunermanda nas dike li gorî peşkeşkirina wan e taybet bertek dide. Beguman ev hevdu nasîn piranî bi mezinahîya giştîya koma referans giredayîye. Çîrokbejek e ku xwedîye navdera heremîye dibe ku mirovan şa bike en ku ew bi qasî mirovên e gunde xwe nas dike wan nas jî nake. Le bele, di wan rewşan jî, him hunermendan û him jî guhdaran ayîde koma referansa aynî be jî, ew zimane wek hevdiaxafîvin, giringî, bawerî û agahîye serborîn wek hev parve dikin, xwedîye eyni sîstema kodan û nîşandekên ragihandina civakî ne. Bi cûrekî mayin bejîn, ji bo hebuna ragihandina folklore wekî beşdarên di rewşa koma biçuk dive ku ayîde koma referansa eynî, ev koma ji miroven pêk te en ku imre wan wek hev an jî kar, cîh, ol, an jî çanda komeleye eynî çedibe. Di teorîyede û di pratîke de dibe ku çîrok be vegotin û muzîk be lîstin li ber xerîban. Carna ev ji bo belavbune te bas kirin. Le bele, dema ku folklor di nav kome de çedibe, folklor di xwezaya xwe de rast ê. Bi kurtî, folklor di koma biçuk de ragihandina hunerî ye.

Di ve pênasê de du tegîna folklore tunne, yanî gevneşopî û veguhesina devkî. Ev kemasî ne behemd ê. Bikaranîna çandî ya gevneşopî wekî mieyîdeyek ne pêwîst e ku bi rastîya dîrokî ne giredayî ye. Piranî ew tene navgîna retorîk e an jî bandora civîna civakî ye. Yekîtiya çîroka bergeh bi demen bere, bawerîya çandî ve tekîldar ê. Je zedetir jî, di çanda berî, mieyîdeya gevneşopî dibe ku bibe alîkar di pênasê ramanên nu; û dibe ku çîrok ji bo ve armance wekî navgîn kar bike. Ji bo ve yeke, karaktera folklore ye gevneşopî çawanîyek tesadûfîye, di hin rewşa de bi we pewend ê, dewsa vê yekê bingeşîyêk objektîf ê. Bi rastî, hin koma bi taybetî

⁴⁴ George C. Homans, *The Human Group* (New YORK 1950)

tegîna kevn ji şeklên folklore vediqetene û wan wekî nûçe peşkeş dike. Ji ber ve yeke, wekî mînak, zanîna zarokan xûrtanîya xwa ji nûjenîyen ten hesibandin ve werdirge. Zarokan piranî beşavende xwe wekî afirandinen nû dihesibenin.⁴⁵ Li gorî ve yeke, mamik dive ku ji bo guhdara nenas be. Mamika ku te zanin di peyva da dubendî ye û nikare edî fonksîyona retorîk bi cîh bene. Bi rastî, dibe ku mamik ji belawbune wunda bibe ji ber ku ew gevneşopî û ji alî endamen kome ve te naskirin.⁴⁶

Di herdu rewşe de jî karaktera gevneşopîya folklore sazkinêk analîtîk ê. Ew ne zanistîyek ê û ne rastîyek çandî ye. Materyala kevn lekolîna bi zehmet hat avakirin, û çîrokbejan bi xwe bi tamamî nezanin. Ji ber ve yeke, gevneşopî dibe ku ji bo pênasî folklore di naveroka xwe de nebe pîvanêk.

Ji bo ku folklore ji bare gevneşopî derxin sedemên metodolojîk jî hene. Tene li ser van tiştan lehûrbûnî wekî ceribandina deme disekine, ji bo me femkirinêk sîstematîk ya prensîbên belavbuna dîrokî, hîlbijartine û ezber kirina folklore peyda dike. Ji ber ku pîvana gevneşopî, hîlbijartina tiştên ewil dîyar dike, lekolîna di van pîrgirekan ji bo lêgerîna encaman agahîya kontrolê kem ê. Piştî van giş, ji bo lekolîna veguhesîn lekolîn di prensîben him jîbirkirine de û him jî bîranîye de pêwîst ê. Ji ber ve yeke, heta lekolîna gevneşopî bi xwe dive ku bixwaze ku em bergeha folklore berfireh bikin û em sînor nekin li ser çîrokan û stranan e ku dema wan dîyarin. Şeklên hunerî watedar in en ku parçeye pevajoya ragihandina koma biçukin, be hesibandina dema ku ew di bilawbune de bu. Vegotina ku “hemu folklor kevneşopî ye, ne hemu gevneşopî folklore”⁴⁷ dibe ew be sererastkirin wekî “hin gevneşopî folklore, ne hemu folklor gevneşopî ye.”

Je zedetir jî, heke folklor wekî dîsîplînêk tene li ser gevneşopîye bisekine, ew e bi xwe sedema hebuna “raison d’etre”⁴⁸ xwe înkâr bike. Heke peşbinîya destpek ya lekolîna folklore li ser windabûna bergeha mijara xwe bisekine, tu re namena ji bo berbestkirina zanîste ji peyçûna reya eynî. Heke ceribandina ku gevneşopî jîbîrnebe bibe fonksîyonêk tene ya zanîste folklore, ew

⁴⁵ See Iona and Peter Opie, *The Lore and Language of Schoolchildren* (Oxford, 1959), 12.

⁴⁶ Kenneth S. Goldstein, "Riddling Traditions in Northeastern Scotland," *Journal Of American Folklore*, 76 (1963), 330-336.

⁴⁷ Compare William R. Bascom, "Folklore and Anthropology," *Journal Of American Folklore*, 66 (1953), 285.

⁴⁸ Dell Hymes, "Review of *Indian Tales of North America-An Anthology for the Adult Reader*, by Tristram P. Coffin," *American Anthropologist*, 64 (1962), 678

e vegere rola xwe ya antîke e ku dixwest je bifilite. Di ve wate de, ew di balkeşa stîpenda folklore e ku em pênasî mijare dihugerin ji bo ku di ve merge de re biden lekolînêk berfirehtir û dînamîktir.

Sepandina eynî li ser tegîna guhesîn; israra ji bo “safîya” hemu nivîsen folklore dibe ku xirab be di derheqa stîpenda folklore. Ji ber hatina rebaza modern a ragihandine, zanîste folklore e ku li ser ve krîtere disekinin şaxa ku li ser rudinen ji devre dihêlîn. Ew li ser şeklên îzolekirin disekinin û guh nadin civakîya rast û wejeya guhertin di navbera çanda û medyaya hunerî kanalên ragihandine. Bi rastî, nivîsên devkî derbasî wejeya nivîsî dibe û hunera plastîk û muzîkal; bi awakî din, çapkirin li ser belawbuna devkî ya stranan û çîrokan bandor kir. Ev ji zude te zanin, û dîsa jî buye çavkanîyek ya rexneya domdar ji bo pisporên folklore en ku li ser materyalên ku ji alî çapkirin û weşane ne hatibe lewitandin. Tegîna folklore wekî pevajoyek ji ve teleqehe rîyek vedike. Li gorî ve yeke, ev ne dîroka jîyana nivîsîye e ku ne çawanîya folklore le peşkeşkirina awaya hebuna we dîyar dike. Ji alîkî din jî, melodîya navder, henekek rojane, an jî derkenrek sîyasî e ku di nav rewşa koma biçuk de bi pevajoya hunerî ve te giredandin folklor ê, ev çiqas wext di naveroke de cîh digre ne pîrsgirek ê. Ji alî din ve jî, stranêk, çîrokêk, an jî mamîkek e ku televîzyone de te peşkeş kirin an jî di çapkirine de xuya dike nema dibe folklor ji ber ku guhertinêk di naveroka ragihandine çedibe.

Ev pênasî ji hin zanista gevneşopî vediqete, le bele eynî deqe jî ew dibe ku rexen nu ya pêkan şanî dide. Faktora mezin e ku nabele lekolînên folklore bibe dîsîplînek tam (full-fledged) di civata akademîk de meyla li ser komkirina tiştê ye. Sê niqe pêşnûmaya lekolîn folklore wekî komkirin, hîlbijartîn û analîzkirin ve xale dîyar dike.

Ev rêbaz peşde çû wekî berpeyîya erenî ya sedsala dozdeha di derheqa hin ramanên spekulatîf li ser folklorê ku di we deme de hebû. Le bele, ji we çaxe de, cenga ji bo empirizm du cara bi ser ket. Stîpenda folklore - e ku peşde çû ji înkarkirina xeza peresandeya çandî û tav û psîkoanalîtîk simbolîzma cîhanî ve – xwedî sînor û xeletîye ye. Ji ber ku weje û zimannas destpeka lekolîna folklorê ye, rastegîna kevn tiştêk, nivîsa çîrok, stran an jî methelok û hata peyvêk izole bû. Ev nehirandin di folklorê de lekolîna pêkanî sînor dike û bergeha gelemperî teng dike e ku ji agahîya guncaw hatîye. Ew dibe ku guncaw be ji bo tegîna folklorê ya Krappe wekî zanista dîrokî e ku ji nuvde sazkirina dîroka olî ya mirov nîşan dike, le ew bi tîmamî peşketina tezen din di derheqa xwezaya folklorê di civate de bidawî dide. Axirîye, dema ku

zanîstên civakî wekî mirovnasî, civaknasî û psîkolojî ji wextderdikeve hole, ew folklore dixê nav lekolînên wan tene wekî pûnijîn û projeya dîyardeya din ê. Folklor “neynîkek çande” le ne dînamîk faktor ê, projeyêk ya kesayeta bingehîn, le ne kesayeta di bandore ye. Careke wekî pevajoyêk te dîtîn, le, ne pêwîst ê ku folklor bibe projeyêk an jî pûnijînêk marjînal, ew dibe ku di naveroka xwe de wekî axaftina girover be dîtîn.⁴⁹

Zaningha Pennsylvania

Philadelphia, Pennsylvania

⁴⁹ A shorter version of this paper, titled "Folklore: The Definition Game Once Again," was read at the American Folklore Society Annual Meeting in Toronto, November 1967. My wife, Paula, helped me in many ways in preparing this paper for print

ENCAM

Mijara ve xebatê pênaseyên folklore ye û li ser lekolînên ku heta anha hatiye çekirin. Gelek zanyar li ser tegîna folklore sekînîne, û her zanyar li gorî beşa xwe folklor navnîşan kirî ye. Pîsporên folklore bi xwe gelek pênasê ravekirine. Çawa be ravekirin jî, hebuna folklore geradayî çarçaveya civatî ye ku dibe bi komalaye erdnegarî, zimannasî, çandeyî an jî karbendî be. Di çarçaveya wan a çandî, folklor ne berhevkirina tiştê ye, le bi rastî pevojoyek ragidandîne ye Her çiqas folklor li gorî axaftina civatî û medyaya ragihandine kategorîyek cuda be jî, ji alî çande wekî tegîna cuda naye dîtin